

ШЫН

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИН НОММУНИСТИК ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТЫВА ОБЛАСТЬ БОЛГАШ НЫЗЫЛ ХООРАЯ КОМИТЕТЕРИНИН, АЖЫЛЧЫ ЧОННАР ДЕПУТАТТАРЫНЫН ОБЛАСТЬ БОЛГАШ НЫЗЫЛ ХООРАЯ СОВЕТТЕРИНИН ОРГАНЫ

1958
ЯНВАРЬ
12
ВОСКРЕСЕНЬЕ
№ 8 (3978)

Өртөз 20 коп.

1957 чылда чиг хөвөң белеткээринин планы күтүстөтүнгөн (1 арым).
ССРЭ-нин Дээди Советинге сонгулдларга уткуштур (1 арым).
Тыва автономнуг областа хөй тургларды иелерин «Иениң алдары» орден-нр-биле болгаш «Иениң медалы» медалдар-биле шагнаар дугайында РСФСР-нин Дээди Советинин Президиумунун Чарлымы (1 арым).

БӨГҮНГҮ СОЛУНДА

Амгы үе—маа ажылдың чарысагалыг үези (2 арым).
С. Серин-оол. — Маа ажылдыда чет-пестер уламчылашыы (2 арым).
Н. Чыртакпан. — Былымаккай ажилдың түнели (2 арым).
А. Чараш-оол. — Өвүрүң культура албан черлеринин ажилы бедек денелге тургузар (2 арым).
МОЛХОЗТАР ТУДУГЛАРЫНДА (3 арым).
М. Нурзат. — Стуржула—амчыралды

чарткан (3 арым).
ЧЕЧЕН ЧОГААЛ БУЛУНУ. Педагог-туттун чечен чогаал бөлүгүндө (3 арым).
«Совет Эвилелинин тайбына ынак-шылдыг чаа басымы» (4 арым).
И. Нолобов. — Агарын көрөтөр-белур өскериникилер (4 арым).
С. Тамба. — Кал-Темге шкочачыларнын каникулдуу организастыг өрткөн (4 арым).

Малчыннар ортузунга культура-массалыг ажилдарны шиитпирлиг экижидер

Тес-Хем районунун Ленин аттыг колхозун төвүндөн 90 ажыг километр Оружу-Шыназ деп черде мал фермазында дыка хөй малчыннар ниитинин малын хур чаагай кыш ажыраар дээш могаг-шылап чок демисажил турарлар. Ынчалза-даа ында культуранын базасы, ылангыя кызыл булуң амдыгаз чедир тургустунмаан. Ону тургузарын колхоз баштаар черинден (даргазы Ч. Биче-оол) малчыннар хөй удаа негеп меле-даа ам-даа күтүстөтүнгөн. Ынчангаш ында малчыннар ортузунда культура-массалыг ажилдар багай тургустунган болгаш олар ай-айы-биле кино, концерт көрбөй турарлар.

Бо мнкан чагаалар редакцияга түгө Тес-Хемден эвес, областың өске-даа районнардан кезең турар. Моон алгаш көрө-ре, ниитинин малын баш сааны өстүр-гө, оң продукттуг чоруун беддер дээш ыраккы оларларда, фермаларда күжүннениң ажилдан турар малчыннар-ның культура таламы-биле негеделеринин дугайында чамдык колхозтарын баштаар черлери, партия организаци-лары кошмак кичөөңгөй салып турары черде тодаргай.

Областың колхозтарын муң-муң малдары сээр инек фермаларындагында аныкта, чылдык кайы-даа үезинде өстүтү, сипениң болгаш сугаттыг ыраккы олар-ларда турар. Оларын ай-айы-биле, чылдык-биле малчыннар кадарын, ажал турары билдирер болгай. Ынчалзажок оларда культураның базалары, дыштан-ырынта таарымчалыг байдалдары чамдык черлерде амдыгаз чедир тургустунган дээр-ин шууг чугаалар керек.

Үстүнде чагаала кырып турары дег чижектери Кал-Хем, Таңды, Бай-Тайж болгаш өске-даа чамдык районнарын колхозтарындан көртү болур. Чижээ, Кал-Хем районун колхозтарынын ыраккы фермаларында хамаан чок, район төвүнүн чогуунда Мерген фермазын малчыннары бешик дыка үр үеде кано көр-бөйөр.

Ол-да районун «Ымыл туу» колхозун хөй кадарчы, областың Советтинин депутаты эш С. Бөрөктин муңдык чугаалары база-да таварыга эвес:

— Колхозтун 500 ажыг хөви ийн чыл хире кадарып келди. Ажил-амыды-рал-даа байлаа, шымык, чаагай-дыр. Мынчалзажок чалгарычым, шыланым мончуг боор тур. Чүге дөргө ай-айы-биле салып, сеткүү-даа мончуваа, кино, кон-церт-даа көрбөс. Онда-ла ырдапчылар ыраар тааржаа, радио болза деп кады-биле өй-өйдө күрөп чугаалар-дыр бис. Оу дугайын бистик колхозтун даргазы эш Дикуннов-даа, партия организаци-нын секретары Бювон-даа кайы бодалар ийн. Мынчалзажок районун удурту-чулары бистик Улут-Ажыкта ыштааысче чээр оруту билбестер болгай.

Бо дөргө тодаргай чижек-тир. Колхозчу малчыннар ортузунда культура-масса-лыг ажил районда бо хире сандаргай, күлү денелдег турга, СЭП-нин Кал-Хем райком (секретары эш Москаленко), райлуксом (даргазы эш Шелков) бо таламы-биле шиитпирлиг кемчелерин ал-бай турар.

Оң биле чергелештир областың чамдык колхозтарынын малчыннарына культу-раның базалары тургустунган болза-даа, олар малчыннар ортузунга болуң-чотуур ажилдарны чорттас болгаш хаалгы тур-рар чоруутар ам-даа үргүлчүлешмаан. Чижээ, Таңды районун «Ымыл парти-зан» колхозтун Кара-Чырада хөй ферма-зында тургустунган, мурунда чылдарга областа элөөн суграптыг турган культу-ра базасы шаа ыныг байдалды. Оу ба-зынч тусгай ажилдагычы А. Чооду хөйжурга хөвөр баар болгаш культура базанынч өстүрү чоруур вагончугу тур-гүлчү хаалгы турар таварылазар бар. Оу чорук колхозта партия организаци-нын секретары эш Абросимов-даа, районун культура калдының эргелек-чили эш Шевченко-даа дүврөтпөөн. Ниитин-биле Таңдыда малчыннар орту-зунда культура-массалыг ажилдар мон-чут бошмак. Районда мал кыштагалымыш-канымың багай чоруу турарынын бар чыдаагы оон-биле таймылыраттынар. Нианяң байлаа — маады баш са-

Алдыгы беш чылдың чаа тудугларында

Электрэнергия бүдүрери бистик чуртувуста шапкын өтүп турар. Улуг күштүг дамчымагаларын шугунары муң-муң километр шөйтүгөн. Улам-на чаа-чаа электростанцияларын ажилдаа килр-генинч дугайын энергостуджугулар илеткен турарлар. Грузиния даглардан баткан шапкын кемпери платиналар-биле кежидир тутту-нуң, республиканың үлетпир бүдү-рүгелеринге, колхозтарыга, сов-хозтарыга, МТС-теринге, хоорай-ларында болгаш суурларында чик эрлеткиг электрэнергияны берип турар. СЭП-нин XX съездинин айыгыны кайгамчык улуг про-грамманы боттандырар дөш гру-син энергетиктер Храмниң болгаш Ривонниң ухар саарыларында гидроэлектростанцияларын тудуп турар.

№ 2 Крам ГЭС-тиң тудуунда ажил ам ынг тутук. Базын өрттөр ажилдар чоруң, ийн бол төнөөңдү бетоннап турар, оларын дамчыш-тыр секунда саймында-ла 42 кубо-

ССРЭ-нин Дээди Советинге сонгулдларга уткуштур Төп сонгулда комиссиязының составына депшидилге

ССРЭ-нин Дээди Советинге сонгулда-ларын таламы-биле Төп сонгулда комис-сиязынын составыга кандидаттарын деп-шилер январь 9-та үргүлчүлөөн.

Армияга, Авиацита болгаш Флотка ду-лааларын эки-турары Бүтү-өннел ин-кителдин (ДЮСААФ) Төп Комитетинин Совет Армияның болгаш Далай Флотунуң кол политиктиг эргелесинин начальниги генерал-полковник Ф. Т. Голиков депши-тирген.

Төп сонгулда комиссиязының составы-га далай саяжыналарын алдармаан пролеттин, армиянык участкуунуң на-чалыниги Курбан Абас Нули Оглы Абасов-ту депшилер деп шиитпирин Азербайжан ССР-нин «Гирган-нефт» уст-ымын эргеле-тинин ажилчыларын, инженер-тех-никтиг ажилдагычыларын болгаш ал-бан-хаакчыларын хөй кичи киржичил-тик хурамына хураң алган.

ССРЭ-нин Дээди Советинге сонгулда-ларын таламы-биле Төп сонгулда комис-сиязынын составыга Таджикстанын ЛКСМ ТБ-нын бари секретары М. Ха-санову Таджикстанын ажилдарын Ленинчи Коммунистг Эвилелиден сүм-лөөн.

Төп сонгулда комиссиязыга болуңу таламы кылдыр Туркменистанын БП ТБ-зын секретары Н. Дурдыевту депши-лер деп культура ажилдагычыларын профессионалдык эвилелиниги Туркме-ния комитетинин Президиумунуң калбак хурамынын киржичилери шиит-пирлаавер.

Сурагыт дарган Г. М. Новаленконун кандидатурасын Уралдык машина заводун дарганнага келхине болган ажилчы-

ларын, албан-хаакчыларын болгаш пе-дагог-техниктиг ажилдагычыларын ху-рамына алаан. ССРЭ-нин Дээди Советинге сонгулдларын таламы-биле Төп сонгулда комиссиязынын составыга ону депшилер Уралдык машина за-водунуң бүтү кестеринин төлөөкчилери-нин ниити хурамы ийн-биле депшөөн.

Төп сонгулда комиссиязынын составы-га Утегск районун Палавезе стуртук ортумак шкочачылар өөрелге эргелек-чили Э. Д. Вангелини Молдав ССР-нин чырыдышкын, дээш школа болгаш өртөк албан черлеринин ажилдагычыларын профессионалдык республика комите-тинин президиуму сүмлөөн.

Ереваның медицина институтунун башкыы, медицина эртемдеринин доктор А. А. Натанянын кандидатурасын Арм-ССР-нин медицина ажилдагычыларын республика комитетинин хурамы депши-чөөн.

Латвиянын далай күртөө парод-ствонуг ажилдагычыларын коллекти-викте Төп сонгулда комиссиязынын составыга ол пародствонун начальниги Ю. К. Вот депшиптирген.

Профсоюздар эвилелеринин Эстон республика Советинин пленуму советтик даргазы Л. Ф. Иллисонну Төп сонгулда комиссиязынын составыга депшилер деп доктыва хураң алган.

Алтай крайын Смоленск районунда Алтайн тараалан советкунуң ажилчы-нарын болгаш албан-хаакчыларын коллективинин хурамында ол советкун директору, Социалистг Күш-ажылдык Маалыры Г. А. Фромов депшиптирген.

АТБ-нын хөй-хөй башкарычылары 1957 чылдың онаалгаларын эртен чыл-ын ийн ай бурунгаар күтөтпөөн, да-рымында чылдык улуг онаалгаын кү-сөдип турганнар. Мурунчыл чолаачылар Байгалов, Понгулов, Королев болгаш оон-ла өскер 1958 чылдың онаалгаларын күтөтпөөн, 1959 чылдың саймыда ажил-дан турарлар. Чолаачылар Д. Кузнецов, Лиховидов, Змейкин оон-да өскер 60 чылдың май, июль айларын үзүтпө чүкө сөөрттүп турарлар.

ССРЭ-нин Дээди Советинин сонгулда-ларына алдар болдурган социалистг чарымты калбартышмаан, АТБ-нын баш-карычылары ажилдын темизин көш-көтпөй турарлар.

Черниң ийги кылымал эдеринчизинин шимчөөшкенинч дугайында

Ийги кылымал эдеринч январь 10-нүң 6 шахта черни догандыр 959 эрги-лишиктерин кылган.

Ийги кылымал эдеринчтин агаар-бой-лус аяс турда хун апшан сөөлүдө сонгу-шкританың 63-тен 65 градуска чедир, хун уверинин муруну чарымыда муруу шкританың 30-ден 59 градуска чедир анаа карак-биле көрүп болур турган. (СЭТА)

Чолаачыларнын чарыжы

Чадвананың автотранспорт конторазы-нын чолаачыларын коллективни эртен 1957 ажил-агы чылмыда шугурч ажилдаанар. Автотранспортчулар чүкө сөөртүлгөсинин чыл планын ноябрь өзи-нинде доктүр өтүөтпөөн, эртен ийн ай-лар дургузунда 200 муң тонна-километр ин өрттөр деп немедө онаалгаын алган-нар.

Алдынган немедө планын үтүсөлдүр дөш чолаачылар чүкүлүг ажилдаан, сорулгаын боттандырғаннар. Немедө онаалга-биле кады эртен чылда чүкө сөөртүлгөсинин бүдүрүлге планы тонна-километр таламы-биле 104 хуу, тоннага 114 хуу күтүстөтүнгөн. Язы-бүтү чүк-тер сөөртүлгөсинин планнарындан даш-калар 1958 чылдың саймыга кырыштыр 700 тонна ажыг чүкүтү АТБ-нын чола-ачылары сөөрткөннөр.

Алдынган немедө планын үтүсөлдүр дөш чолаачылар чүкүлүг ажилдаан, сорулгаын боттандырғаннар. Немедө онаалга-биле кады эртен чылда чүкө сөөртүлгөсинин бүдүрүлге планы тонна-километр таламы-биле 104 хуу, тоннага 114 хуу күтүстөтүнгөн. Язы-бүтү чүк-тер сөөртүлгөсинин планнарындан даш-калар 1958 чылдың саймыга кырыштыр 700 тонна ажыг чүкүтү АТБ-нын чола-ачылары сөөрткөннөр.

1957 чылда чиг хөвөң белеткээринин планы күтүстөтүнгөн

СЭП-нин XX съездинин төөтүлүг шиитпирлерин амчыралга боттандыр-гышмаан, хөвөң тарым республикалар-нын эр, хөвөңж колхозчулары, МТС-теринин болгаш совхозтарынын ажилда-гычылары база кедэ ажил-агынын тусгай эргемингери чамдык районнарда агаар-бойдустун байдык таарыкча чок болган-ды болза, хөвөңниң эки дүжүдүн өстүр-гөн болгаш бүтү чуртта чиг хөвөң белеткээринин планын 1958 чылдың январь 1-ге чедир күтүсөлдүрэн хандырган.

Узбек ССР-ин, Таджик ССР-ин, Тур-кмен ССР-ин, Азербайжан ССР-ин, Кыр-гыз ССР-ин болгаш Бээш ССР-ин кедэ ажил-агынын ажил-ишчилери чиг хөвөң белеткээринин доктаатынган планнарын күтүсөтпөөн.

Тыва автономнуг областа хөй уругларлыг иелерни «Иениң алдары» орденнер-биле болгаш «Иениң медалы» медалдар-биле шаңнаар дугайында РСФСР-НИН ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУН ЧАРЛЫ

- (Эгези, № 5 (3975) «Шында».)
- 33. Чамбаа Контар Чанзановна — Улут-Хем районун Жданов аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 34. Чурук Дежитмаз Куровна — Эрин районунуң «Чаа орук» колхозунуң колхозчуу.
  - 35. Шаракөө Оюмаа Таямыршиновна — Эрин районунуң Эрин суурунда өг-бүлө ээли.
  - 36. Эрендей Севилба Найдановна — Эрин районунуң «Мерен» колхозунуң колхозчуу.
  - 37. Янчан Балымаа Соловиз — Эрин районунуң «Чаа орук» колхозунуң колхозчуу.
  - 38. Янчин Янчарей Сандычалонова — Эрин районунуң «Коммунистче орук» колхозунуң колхозчуу.
  - Беш уругларны төрзөн болгаш кимизиткен иелерни «ИЕНИН МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫН II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ
  - 1. Анзай Кур Армынова — Эрин районунуң «Коммунистче орук» колхозунуң колхозчуу.
  - 2. Базан Ховалыг Борбайовна — Улут-Хем районда колхозчу.
  - 3. Байжара Ульяна Васильевна — Бик-Хем районунуң «Удмыл» колхозунуң колхозчуу.
  - 4. Вавуу Уйнуң-кис Дамдиновна — Улут-Хем районунуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 5. Баназа Зоя Музуконна — Эрин районунуң «Коммунистче орук» колхозунуң колхозчуу.
  - 6. Бардунова Дарья Тимофеевна — Улут-Хем районунуң «Күн-ажылдык хосту» колхозунуң колхозчуу.
  - 7. Барбан-оол Алайбан Кыргысцова — Улут-Хем районунуң «Эйган-Хем» колхозунуң колхозчуу.
  - 8. Бидимбаа Бондун Опановна — Улут-Хем районунуң «СЭП XX съездин» колхозунуң колхозчуу.
  - 9. Гафировна Мария Ивановна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүлө ээли.
  - 10. Дамба Билкмаа Музуконна — Эрин районунуң «Чаа орук» колхозунуң колхозчуу.
  - 11. Дарган Назын Далгаевна — Эрин районунуң Эрин сууруда өг-бүлө ээли.
  - 12. Дарыймаз Иля Сереновна — Улут-Хем районунуң Киров аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 13. Додай Ховалыг Сент-Хөөовна — Улут-Хем районунуң «СЭП XX съездин» колхозунуң колхозчуу.
  - 14. Доржу Чолдак Сурасовна — Улут-Хем районунуң «СЭП XIX съездин» колхозунуң колхозчуу.
  - 15. Иргит Кылыг Шавыраовна — Бай-Тайга районунуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 16. Малзак Чалпаз Сономовна — Улут-Хем районунуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 17. Нимир-оол Саңчат Кыргысцова — Улут-Хем районунуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 18. Нистерная Ефросинья Ивановна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүлө ээли.
  - 19. Нукужет Севен Чондановна — Бай-Тайга районунуң «Тээли» колхозунуң колхозчуу.
  - 20. Нускелдей Күскулмаз Алажевна — Эрин районунуң «Ымыл сымдыс» колхозунуң колхозчуу.
  - 21. Лошмарева Антонина Степановна — Улут-Хем районунуң Шагаан-Арыг кедэ Советинде өг-бүлө ээли.
  - 22. Мандал-оол Далчык Бамыловна — Эрин районунуң «Чаа орук» колхозунуң колхозчуу.
  - 23. Манзырчыч Кандайбай Дапзыловна — Улут-Хем районунуң Хайыракан кедэ Советинде өг-бүлө ээли.
  - 24. Монгуш Зоя Сявир-Хоронова — Улут-Хем районунуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 25. Очур Долума Темир-ооловна — Улут-Хем районунуң «СЭП XIX съездин» колхозунуң колхозчуу.
  - 26. Оюн Кушкажай Быгыжаевна — Эрин районунуң «Мерен» колхозунуң колхозчуу.
  - 27. Петрусева Анна Васильевна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүлө ээли.
  - 28. Салчан Чамырык Усун-Дагыбовна — Бай-Тайга районунуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 29. Самдаш Яна Гюковна — Бай-Тайга районунуң «Дөң-Терек» колхозунуң колхозчуу.
  - 30. Севил Негей Дуптеповна — Эрин районунуң «Ымыл сымдыс» колхозунуң колхозчуу.
  - 31. Седип Кара-Күске Монтушовна — Улут-Хем районунуң Калинин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 32. Седип-оол Күске Чолдак-ооловна — Улут-Хем районда колхозчу.
  - 33. Середкина Фалина Яковлевна — Шагаан-Арыг хоорайда өг-бүлө ээли.
  - 34. Серен Александра Чулаевна — Улут-Хем районунуң «СЭП XIX съездин» колхозунуң колхозчуу.
  - 35. Сем Бимба Нуртеповна — Эрин районунуң Эрин суурунда өг-бүлө ээли.
  - 36. Солзакмаа Өмүк-Сазар Хаяновна — Эрин районунуң «Чаа орук» колхозунуң колхозчуу.
  - 37. Соронина Матрена Гавриловна — Туран хоорайда ичти ажилдагычын.
  - 38. Суван Санданма Түлүшовна — Улут-Хем районунуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 39. Сундам Баячыр Кеменовна — Бик-Хем районунуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 40. Төлөш Хураганмай Тешир-ооловна — Улут-Хем районунуң Ленин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 41. Хандыммаз Сара Дорлукевна — Улут-Хем районунуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 42. Хомушку Эвианда Васильевна — Бай-Тайга районунуң Тээли суурунда өг-бүлө ээли.
  - 43. Хомушку Бачын Чыдыговна — Бай-Тайга районунуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 44. Хирлж-оол Зоя Хелиң-ооловна — Улут-Хем районунуң «СЭП XX съездин» колхозунуң колхозчуу.
  - 45. Чаш-оол Татьяна Кыргысцова — Улут-Хем районунуң «СЭП XIX съездин» колхозунуң колхозчуу.
  - 46. Чаймаз Иргит Дамба — Эрин районунуң «Чаа орук» колхозунуң колхозчуу.
  - 47. Чолдак Ховалыг Чамажыковна — Улут-Хем районунуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 48. Чүлүм-оол Кызылбай Донгановна — Улут-Хем районунуң Жданов аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 49. Чыргал Людмила Дагыбаевна — Бай-Тайга районунуң «Дөң-Терек» колхозунуң колхозчуу.
  - 50. Чыргал Хува Авдыевна — Бай-Тайга районунуң Сталин аттыг колхозунуң колхозчуу.
  - 51. Шактар-оол Серенмаа Шокар-Баштыговна — Улут-Хем районунуң «Күш-ажылдык хосту» колхозунуң колхозчуу.
  - 52. Шивитпаа Александра Седен-Хураковна — Улут-Хем районунуң «СЭП XIX съездин» колхозунуң колхозчуу.

РСФСР-нин Дээди Советинин РСФСР-нин Дээди Советинин Президиумунун Секретары И. ЗИМИН. Москва, 1957 чылдың декабрь 12-де.

Чурттуң малчынарында

Винница область. Областың мунаачы малчынарының саңы чыл бүрдү көөдөн, аныктардан байламчылыгы даарар өвү, мурунда ады үмөйи чоран чаа икчилер тыштын келгилөө. Винница районун Жанаөз аттыг колхозунун анык саанчымы комсомолчу Нина Бондарының дугайыг чокка чедире улус шоолуг билбес турган. Ол ам областың саанчыларының арасында эң мураачыларының билдөөн болуп турар. Саанчыларының социалдыг чарыкыга анык саанчы шыктарангай челишкенин челип алган — 1957 чылдың октябрь төвчүлүгүнө чедир ийек бүрдүндө 5.700 килограмм сүстү салган.

Чурукта: Жанаөз аттыг колхозтун мураачы саанчымы комсомолчу Нина Бондары.

Фото Е. Копытаны.

Казах ССР. Муруну Казахстан областың Сайрам районунун «Победа» колхозунун анык саанчымы Е. С. Рожнова ол аймакта 12 чылда амылган турар. Ол үениң дургунда 1360 чыгымы бызаалары доруктур азыраан.

Чүдө 1957 чылда безин 100 бызаалары доруктурган дужанган. Бызааларың холукта пележар ортумак деңизин 700 грами болуп турар.

Чурукта: бызаа амакчымы Е. С. Рожнова болган колхозтун ветеринар факультетинин И. Ф. Панинцев олар бызааларың көрүн турары.

Фото Ф. Сальникову. СЭТА-ның фотохроникамы.

КОЛХОЗТАР ТУДУГЛАРЫНДА

Тудуг бригадазы хөйну нылган

Сүт-Хөл районун «Иштин» колхозун тудуг амылчыны бригадазы өрткөн 1957 чылды күн-ажыгы улут челишкени-биле өрткөгөн. Бригадага күн-ажыгы кылын шыктар колхозчуларының 15 хууун кырген болган чогуур чеп-чек-херексөө, транспорт-биле хандырган, күн-ажыктын организацыйанын өкүлүктөө. Оң түнеленде планда бердиген чуртталга бажынарының, бүдүргөнген, культура-амырлардың тудулары бүрүн күөсеттинген.

1957 чылда бригада мыныг тудулары кылган: 40 чуртталга бажыны кылар турган, 48 бажыны түтүн, амылгалга кирген. Язым-бүрү маалым 11 важаалары, муң дагаа турар важаалым болган хой тарып боозадыр пунктуу туткан. Культура-амырлардың тудуларының 200 олуттуг клубту, 40 орунууг урулгар яезини, Алдым-Иштин бажында малчынар ортузунда культура бажының бажымы, школада урулгарың чазыры мастерскаяны тудуп доокан. Шаа тутунган электростанцияны амылгалга киргенден суураа электри чырып чайынааны турар. Электри күжү-биле пилорама соксаал чок амылган, тудуларга дилг материалын берип турар. Оң инай тудуг бригадазы 100 тонна кирер хемчээлиг тарга салыны, продукт магазини база тудуп доокан. Колхозчуларың амыралымыга бир өөрүктүгү чүе өрткөн чылын чаа дээрбенин тудулуңу доозууны болуп. Волхозчулар ам амыкка алган таразын дээрбеге тырттырып ап турарлар.

Болхоз өрткөн чылын 15 муң саманым, 100 муң туубуну бүдүрүп, тудууга амылган.

Тудуг бригадазында Чимит-оол, Мурзууна, Хуна ишкан социалдыг чарыктын мураачыларының саңы өскөн. Тудуг бригадазын 1957 чылда СССР-ниң Дээди Советинин Президиумунун Чарыкы-биле «Күн-ажыгы шыктарал дээш» деп мадаль-биле шаңдаткан эш Төмүр-оол удурут турар.

Бригада өрткөн чылда амылчының түнеленди үндүрбүшөөн, 1958 чылда тудуг таламы-биле оон-лаа улут амылчы бүтүрер дээш амылган көрүшөөн. Бо чылдыг тудуларымыга херек 3000 кубометр тудуг мыккан белекээр-биле 45 кижи составтыг үш эвеноу дерип чурткан. Олар сөөлүг каш хүнерде 1000 амык кубометр мыкты өскөн болган 748 кубометр тудуг мыккан тудуг шадеринде сөөртүп чедирген.

Мын белекеелинде колхозчуларың ортузунда политмассалыг амык эки организацыйаның. Тудуг мыккан СССР-ниң Дээди Советинге сонгууларга укташтур март 16-нын бетине белекееп, тудуг шадеринде сөөртүп чедир дугайында алган хүдээлгезин челишкениң күөсүдүр дээш мын белекеекчериңиниң палычы күн-ажыгы хун-бүрү үмүк хандыгып турар. Оларын арасында Назычыл, Дунтең, Чимит-Доржу, Чимит-оол, Мурзууна оларын эрес тудугтур амыкы оккаланып турар.

Н. ЧЫРТАКПАН.

Тудуг ыяжының белеткели

Чаа-Хөл районда «Найрал» колхоз бол чылдыг тудуларымыга мын белекээр амыкты организацыйг чорудуп турар. Болхоз төвүндө 45 километр ырак Сулуг-Адыр деп черде 18 кижи составтыг эвено январь 1-ге чедир 600 кубометр мыкты белекееж.

Болхозтун тудуг бригадазында күн-ажыктын чурттуу аки тургустунган. Бызачылар тудуларда, чамык икчилер

тайгада мын белекеелинде, өскөлери тудуг материалдары сөөртүп турар. Эвенога, харын икжи бүртүгүнө бердинген амык хуваалдыкыны күөсүлгезин бригадир эш Борбаан урулгуч хынап турар.

Тайгада мын белеткен турар эвенога 18 аытарын быжылган берген. Сөөлүгү хүнерге чедир 550 кубометр мыкты машина оруунда чымып белекееж.

Х. ШАРАВИН.

Өвүр районун «Совет Тының 5 чымы» колхозу 1958 чылдыг тудуларымыга херек тудуг мыккыны белекеелин чорудуп турар. Черде мын белекеелинде 30 кижи амылган, кестинген мыкты шаялтыг амылган-биле сөөртүп турар.

Бо чылдыг тудуларымыга 1200 кубометр мын белекееж деп планнаан болза, сөөлүгү хүнерге чедир 500 амык кубометр мын черде белекеектинген. Мын белекеектинде эштер Натит-оол, Чалып, Доктугу, Тас-оол олар хун нормалын 120 — 150 хуу чедир күөсөдип, мураачылар болуп турарлар.

1958 чылдыг тудуларымыга четчир мыкты мыккын үеде белекееп амыр дээш мын белекеектинде дөрт кижи составтыг эвеноларын арасында социалдыг чарык калбарган.

К. АМАЙЛАҢ.

ЧАДАНА. (Телефон-биле). Өвүр районда «Былдыг туң» көдөө амык-агай артелиңиң баштаар чери колхозчуларын чуртталга бажынары-биле бүрүн хандылары дээш боттуг хемчээлерин ап турар. Болхоз бо чылдыг тудуларымыга муң кубометр мын белекееж планым, оңу таарымчылыг мыккын үеде бүрүн белекееп амыр дээш амыл-иш амы үеде калбарган.

М. СЕВЕН.

Эш Шактар-оолга ухуртурган 64 кижи январь агаинге чедир 600 кубометр мыкты шаян кескен, оңу черинг амылда сөөртүп чыган. Мын белекеектинде, Доккан-оол, Чимит, сөөртүгүчүлөр Балч-Чыргал, Динсей олар хун нормалын 180 хуу чедир күөсөдип турарлар.

ЧЕЧЕН-ЧОГААЛ БУЛУНУ

Пединституттун чечен-чогаал бөлгүмүндө

Тыва дыл болгаш литература бөлгүмү

СААНЧЫЛАР

Кызылдың педагогика институтунда тыва дыл болгаш литература бөлгүмүнүн хол сорулгалы болза, сургууларын эртем-шынчылдыг амыкче хаара тудуп, оң аргаметодтарымыга болгаш өөрүлгө өрткөн материалдарын хандымы-биле өөренип, билди амырдыг дузалары болуп. Эрткен чылдыг бо айта тыва дылдың болгаш литература-ның бөлгүмү чаа-ла тургустунуп турган. Бо үениң илтинде, бир чылдыг дургунда, хем чүгүт чедип алганын таныкчып көрөөлү.

Бөлгүм 30 амык кештиририлг. 13 катан кичээл болган, оң темалары язым-бүрү бооп турар: шүлдүкчүлөр Ю. Көзөгөш, М. Кенни-Лопсан-биле ужурамылган кылгылган болгаш бөлгүмүнүн моон сөгүлгези планында өскө-даа чогаалчылар-биле, чижээсөөрге, эштер О. Саган-оол, С. Сарыг-оол-биле ужурамылган кымыр деп турар. Оң аныкта дыл, литература болгаш төвүгүнү тыва эртем-шынчылдыг институтунун амылчылары эштер А. Калзан «Реченичалар дугайында», Д. Буулар «Очургалар дугайында» эртем-билитиг солун танылгалдарымын кылганнар. Мындыг ужурамыга-танылгалдар сургууларын эртем-билитиг өөренип улут ужу-дузалыг.

Бөлгүмүнүн күөсөдериңге чаа ном-сеткүүлериң болгаш чымыкчыларың чугаажымыкыны бола бооп турар. Чокта чаа «Улут-Хем» алымактын 13 дугавының дугайында солун чугаажымыкы болган. Аноа С. Сарыг-оол, Ю. Көзөгөш, О. Сувакпит, А. Калзан олар бөлгүмүнүн чөвүлгезин чалаанын бөүлгөр олорушканынар. Чалаттырганнар ол адылгезиң өгө-лөшкениң үнелеп дегинишөөн.

ажыктыг сааларымы бөлгүмү киржикчериңге берген. Ол мыккан С. Сүүрү-оолдун «Мөөң аалым» деп чымыкымын чугаажымыкыны чокта чаа болган. Орта бөлгүмүнүн чөвүлгезин чалааның бөүлгөр автор каришөөн.

Үстүнде айткан чүдүлгезин аныкта бөлгүмүнүн киржикчери эртем-шынчылдыг амылчыларын чорудуп турар. Литература таламы-биле тыва дылдың амылгаларын болгаш тыва лексиканы шынчылгөр амылчыга сонугураалдымы-биле киржип, херек кырында эвено материалдарын чымып алган студентилер бар. Чижээ, ийги күөсүгү студентилери Фая Сулапай «Тыва дылда синонимер», Ортунай Керттик-оол «Тыва дылда нарын сөгүлгези планында өскө-даа чогаалчылар-биле, чижээсөөрге, эштер О. Саган-оол, С. Сарыг-оол-биле ужурамылган кымыр деп турар. Оң аныкта дыл, литература болгаш төвүгүнү тыва эртем-шынчылдыг институтунун амылчылары эштер А. Калзан «Реченичалар дугайында», Д. Буулар «Очургалар дугайында» эртем-билитиг солун танылгалдарымын кылганнар. Мындыг ужурамыга-танылгалдар сургууларын эртем-билитиг өөренип улут ужу-дузалыг.

Бөлгүмдө литературамы каттыжымыкын (литбөлүгү) амылган турар, Оң сорулгалы—чогаал амыкымын мыккарга дузалар. Чокта чаа болган күөсөдөгө өгөдөп бижип чоруту студентилериңиң шүлдүктериниң, баялаларының таламы-биле, чугаажымыкы болган. Ол чугаажымыкта шүлдүкчү М. Кенни-Лопсан бөлүмүн саалоналарын берген. Бо бөлүмүнүн чамык киржикчериңиң шүлдүктериниң парлан.

А. КУНАА,

бөлгүмүнүн удуругучузу.

Тарап мыккын суртгарар дээш Дангаар өрткөн турар кедим. Чамы-биле ак-ак хестиг Саанчы кыстар бажы өрттү.

Чамы хөлчөө баштаптыгып, Батыржар-дээ, хөөрежир-дээ, Чайырлан каан көчөлери Бакылашкан, кыктырар-дээ. Сагган сүдү шалкын хем дег, Саарыглан дагжай бөөрге, Херим ажар дужаалан, Херим алгаш үр-ле тур мен.

Чамы чүрөөм шалкымын, Дагы-дагын чагын турду: — Чараш кызыг жектерлей Тарып ап көр, херек алвар! К. ШУРУН-КАРА.

ХАРЫЫ ЧАГАА

Апылтар кезээинге, Аноа чүдгө танымтыкыс. Эрткенде манаваным Эден чагаа сенден алдым.

«Чүрөөм бо-дур, сенээ сувдум, Чүдөө артын белем-дир» дээш, Аргында-ла бүтүредип, Адын каастап парлан болду. Даныргалган кымын барын Тайылбыр чок билди-дир мен. Арып-нүгүгү кагач барды, Амы мени шенедиң бе?

РАЯ БЫРАН-ООЛ.

Чурукчуну албадапты

Кызыл-тасгар чокка бажы өгилп баткан,

Кызыл-биле өрткөннөрже мөгилгезеп,

Адын салбан көөргөдир чайгангылап

Ажып-делгем ховуларга чалгып турду.

Өртөө турбас эртинге дег байлак дүжүт

Өндүр бедке тейлер болуп, ажааттынды.

Оргу шөлдө өртпө анык чымын калды.

Өжк-делек мөңгүн хыраа шыва каапты.

Күсүгү хүнүнүн херектери саарып баткан,

Күдүгүлдей черин каастай шугулапты,

«Чуруп а!»— дээр домак-сөөк чөк-дээ болза,

Чурукчуну бийиринче албадапты. О. ХӨВӨМЖЕЙ.

ЧЕН

Дөшкүн кыштың мөдөөчизи—чуга доштар Торлуш дөшкүн, иткелгезип, салдып чорлар. Кудур боттуг, мыккын бөртүгү амык оол Кудей-кужей, оя-кыя ажиш олур, Шыл дег сүдү хемениң чалаан ийин Шилгези чедир бүүдүр суйбал.

Чылбырттышкан, Эрик дургаар колхоз суурун, чимис салды Эргөдөдип, чассыткан дег бажы турар. В. ХУРАГАН-ООЛ.

Доозуп тура...

Улут аккыр институт бажыны бо. Студент оолдар, кыстар хөгүгү аажок Амык чырык күөдө бүткөн — доокан хүнде Арзенин солчуп тура байырлашкан... Сонга өттүр мөңгүн баштыг тайгаларже Согун мынныг чалым урут көрүп турда, Ийчан кады доокан ажи белгеш сөгүлгө: — Ирак өвүр бадр болдум! А сен, ажи? — Дөө ол ырак ак-кек танды ажыр калкан,

Тождун бир школага башкылар мен. Парыгтыг, театрыг хоорайдан Башкаларым хөңгү чөктөр бар-ла мынан. Мыччалажок, делгем улуг чуртувуга Ираксынар булуңум чок, иш-дээ дөмөй. Эртин чоңум манан турар көдөдөжө Эрте хантаал, харылааымы үспөөд, ажи!

Н. ЭКЕР-ООЛ.

КЕРЭЭЗИН КУҮСЕТПЕЙН ТУРАП

Чөөн-Хөмчүн районун харылааа көл-торам, оң начальныг эш Елгид Балгын аттыг колхозтун колхозчуларының бажынарымыга радио тоңчалары кирип бөөрү-биле 1957 чылда колхоз бөлгүмү чери-биле керээ чарган. Керээ бөүлгөр колхоз 13 муң рублди харылааа көл-торамга шалгынган берген.

Эш Елгид сес-ле колхозчуларың бажынарымыга радио тоңчаларын киригеш, соксап каан. Болхоз баштаар чери негедде кымырга шунту бажынарга радио тоңчаларын удамыс кирир бис деп азып турса-даа, адыгаа чедир күөсөтпөөн.

Колхозтарын радиокулдар дугайында колхозтар баштаар чери-биле керээ чаргаш, ол керээлери харылааа көл-торамың күөсөтпейн турарын өлөртөөн материалдар область солуннарымыга эркен чымын каш катан үнгөн. Мыччалда эш Елгид оон кадыг-дээ түнелди кылган.

Балгын аттыг болган «Коммунизм»

орук» колхозтарга радио дамчымылгамы үөктөшп, дамчымылгамы шактары барын-дамчымылгамын турар. Чижээ, өрткөн дамчымылгамын 7 шактан өгөдөөн 9 шакка, кезээинде 6 шактан 10 шакка чедиргеш соксадып каар.

Радио дамчымылгамың үөктөшкениңин болуп турары радиот эш Чернетта. Радиот болуңун туралаан шагында амылган, чоңуну культурут негеддешин барыкдаалаанын турар.

Х. ДОРЖУ.

КЫЗЫЛДЫҢ ПИОНЕРЛЕР БАЖЫНЫНДА

Кызылдың Пионерлер бажынының Мария Максимовна Попова удуруткан урулгарың угулаалып дээрар бөлгүмү улут челишкениң-нерлиг амылган турар. Угулаалып дээрар чорук урулгарың угуааны сайырадып, уран чуртулгага сонугураалың улааттырар. Ам ол бөлгүмдө 24 урулгар кирдин турар.

Чурукта (оң таламында оолагай таламыңче); Наташа Сердобова, бөлгүмүнүн удуругучузу М. М. Попова, Маша Сазанова, Стюра Давыда, Салчак Пичевей, Галя Булгаева.

Фото В. Луктоеву.

СУУРЖУЛГА — АМЫДЫРАЛДЫ ЧААРТКАН

(Эрзин районунун ийи суурларында)

Колхозчу суурнуң культуразы өзүп турар

«Эрзин районун Нарында «Коммунизмче орук» колхоз 1951 чылда тургустунган сонда, колхозчулар ол-ла дораан кол суурун Хөндөй-Амынга тургузуп ага-лөөнөр. Оларга партия болгаш чааа улут дулаамчыны көргүсөөн: колхоз чуртталга бажынарымы тудурамыга 110 муң рублдың делер эгиттинмес, 50 муң рублдың узуу хуусалыг чөвүлгезин алган. Ол дулаамчы чөп амылгалтыган: удаваанда чадгис аай хевиринг 30 чуртталга бажынарымы тутунган. Чөп бөдүнүң эгелешкени-биле эге школаның бажының, колхоз көнөрөмөй ол-ла чылдыг тудуп алганыр.

Дараазында 1952 чылда күн-ажыктын сорук кирген колхозчулар боттарыңиң күдү-биле көдөө күлүбү, маалыңиң, анык бажыны тудуп доокан. Ол чылдыг чуртталганың 34 бажынарымы ийей туткан. Баштайгы ийи чылда колхозчу суур шак икчилер үндөлөттүнүн тургустунган.

Ам бастыг чөвүлгезин турар суурувуга оран-сава-биле четче хандырылгалыг чели чыл шкөлүс, медицина болгаш ветеринария албан черлери, харылааа салгыры, электростанция болгаш радио чери амылган турар. Суурда чуртталганың 230 амык бажынары бар. Бистин колхоз болза бүгү колхозчуларын өгөдөөн бажынары шалчылдыг абыргымы рай-онда бир дугарында үе шактырып турар. Суурун чели чыл шкөлүсүңдө

200 амык урулгар өөренип турар. Бүбү өргөлөкчүн эш Севимжааның удурутулган-биле культура-массалыг амылгар калбарып турар. Бүгү-ле чуртталга бажынары радиокулду турар, ам 100 амык бажынары радио кулгары. Суурун бүгү бажынары радиокулдарын 1958 чылдыг апрельде доокан. Электростанция амылган турар, амы үеде Илгичиниң лампочкалары суурда бүтү албан черлери болган чуртталга бажынары чырып турар. Школада амылган турар.

Суурун чурттакчы чоңунуң амылгалды үндөшүн-биле чаартынып эгелеш. Колхозтун бызачылары бажынарының иштин херекселери: түбөчкчалары, стодалары, хөп болгаш чөм шкэфтары, сандыларын, антараларын, бажың социалдыг амаларын болгаш өскө-даа нарын чүдүлгезин кымып турар. Колхозчулар боттарыңа херектиг чүдүлгезин ады кылдырттып ап турарлар. Колхозчулардың күн-хүнүгө орулгалы чыл саңыра-да-ла өгөдөлгө болуп келген. Мыччалган олар боттарыңиң чуртталга-амырларымың херекселерине чугула эдилгезиниң садып амыр бүрүн аргалыглар. Чижээ, колхозчу эш Соруктугун бажыңдыг кире берген кижи оң амылгалыңиң бай-лылгалымын дораан-на эскерип каар. Ол болза чамыс аай төнөлгөдө-биле туткан бажыңиң, оңу херинеп каан, бажың чамында каловка болган амыр бар. Бажының нечазы, плантың таарымча-

амы. Бажың иштиниң херекселери бүрүн. Оон инай үнелг херекселер: радиоприменни, патефон, даараныр машина, сүт машиназы бар. Бүрүн херекселдиң үш дөмүр орунарымы болган өскө-даа эг-херекселдиң. Шаа мындыг байлак чуртталгалыг Шаршан, Ноогуң, С. Сеиди, Бунчун болган өскө-даа колхозчулары суурун алган болуп.

Бистин суурувуга доора дургаар 8 кудумчулардан, узуң дургаар 6 кудумчулардан тургустунган. Келер чылды кол кудумчуларың бүгү бажынарың берги эгелгече херинээр. Сууруд 6 кезек черде кудулар астынган. Колхозтун тудуг бригадазында 123 кижи амылган турар.

Чыл бүрдүгө прагтыкадан ап көөргө, колхозчо чаа-ча ат-бүлгөлөр нежешип турар. Мыччалган бо чылды чуртталганың 22 бажынарымы тудар, 20 тонна чугайны белекееж, 40 муң туубуну бүдүрер. Оон адыга 160 олуттуг шкөланы, 1 чүлүк бажыны болган өскө-даа тудуларын кылды.

Чуртталга тудуушкунуң дыка өккөндөри болган улуту-биле калбартыры өргөжөк чугула ден партияның салган соруктарыңиң челишкени-биле күөсөтпөшөөн, бүгү-ле колхозчуларымы эш шынарыг чуртталга бажынары-биле хандырып дөш күөшениңиңиң колхозта салып турар.

Н. НУРЗАТ.

Амыдырал чырык болгаш чаагай апарган

станциямы амылган турар болган дүңгө-лиңиң 12 шакка чедир колхозчуларымы бажынарымыга сайгылааныр чырып турар.

Чокта чаа-ла Москва дугайы шоолуды диннавай турган арааттар ам Москва-ның үнү хүнүң-че диннап турар апарганнар. Колхозчулар амылган хөс-

тут шактары болган дыштаныр хүнери боттарыңиң күлүңга каан, кино, концерт көрүп, чөп эргитип турарлар. Оларын эргезинде 2 муң амык нох фон-тулуг библиотекка база бар. Ол мыккан дыштаныр хүнер саңыда чунар бажың база амылган турар.

Н. НОПУШУ.

Чехословак Республика. Словакияда Банск-Бистрицаның чымыда республикада улут цемент заводун кылып турар. Ону совет инженерлеринин төлөвилелин өзүгаар кылып турар.

Чурукта; цемент заводунун тудуунда. Фото И. Чашпариктин.

„Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг чаа базымы“

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин чаа кыздырган дугайында СЭТА-ның дыңнадым даштыкыда канчаар үнелеп турары

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин база дагы кыздырар дугайында СЭТА-ның дыңнадым даштыкы парлаганчы кичээгейиниң төвүнде туруп үргүчүлөшкөн. Кыдаттың «Бэйдинжяо» солуну ош шийтириң Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг чаа базымы кылдыр үнелеп турар. Делегейниң бүтүлө конференцияларына, КНО-нун бүтүлө сессияларына болгаш хурадаларына Совет Эвилели тайбыңны камгаалар даш, чепсектегишкениниң эидере бүдүрерин соңсадыры даш бодунуң күчүлүг үнүп күдүрүп келгени, ол үн бүтү делегейниң кижилеринин чүрөктеринге көздө эң дини үнелеп көрүшкүнү болдуруп келгени экин-биле билиңтир болгай. Мычанга Совет чазактың шийтирин ам тайбыңга ынакшылдыг бүтүлө кижилер база ынак-биле деткип турар.

тар аразының дүшкүрүлүг чоруктарын кошкандыгына херек кырында илг берип турар деп, «Трибуна» солун демделген. Мычазарга барым талакы күрүндөр тайбың дугайында хейиу чугаалап тура-даа, херек кырында чепсектегишкениниң үргүчүлөш, дайын белеткелдерин ботландырып турар.

АКШ мырнай өске турушту ээлеп турарын меделген деп, «Бэйдинжяо» демделген. Совет Эвилели бодунуң чепсектиг күштерин үш уда кызырып, камгалалга чарыгаларын дык аэзокеткен түрүбүз, АКШ чепсектегишкениниң калчаалыг эидере бүдүрерин калбартып, биджелениң 63 ажыг кузуун шериг херегелдеринге берип, боду башкартырар сарыктарың базалары-биле Совет Эвилелин хүрөөлөп турар болгаш чепсектегишкениниң кызырарының орнуна «саржаг орвунга үтөр-боолар!» деп гитлержя добуштуну салып үндүргөн. Америк пропаганда бодунуң дайын белеткелдерин тайбың дугайында кас-коя сөстөр-биле чаап чажыраын оралдыгып турар. Мычазажок практиктиг ажыл-чоруктарын тайбыңга өзүлүг-ла чүтүп турарының, а кымың ийн арынакшы турарының кайтамчытыг бүтүрүлгө болуп турар деп ол солун бижээн.

Чепсектегишкениниң дүжүрү дугайында айтыргыны шийтирлериниң үлөгерин берип турар Совет чазактың шийтирин корей улус изин-биле деткип болгаш аңа байыр чедирип турар деп, Корейниң «Минчжу чосон» солуну онза-лап демделген. Тайбыңның идегелдиг челеңдиги болур Совет Эвилели бодунуң шериг болгаш техника талакы-биле артык күштүүнү бүтү делегейниң мурунга көргүскениниң соонда, бейи чепсектегишкениниң дүжүрүниң айтырымыга кайы-кайымыга дугуржулганы чедип алмынга улам-на эрестик күженишкениниң салып турар деп ол солун бижээн. Чепсектиг күштерин кызырарының улаңыңының Совет чазактың чаа чыгыс талакы базымы Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг быжыг туружунуң аларели болуп, ол чорук делегейин бүтү улустарын кызыгар чок сорук кылар турар.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин база дагы кызырар дугайында Совет чазактың шийтирин тайбыңга үргүчүлөшкөн, Берлинниң демократтык солуну Совет Эвилели тайбыңга кожа-кебөө турарыңча болгаш улустар аразыңга найырдыг калы ажылжылажа болуңуң күчүлө-чүтүлүгү дугайын бүтү делегейге база дагы найырдык-биле чарлап дыңнаткан дээрин онзалар демделген. ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин кызырарың чар болганда өк үнелешкенин-биле үткээр деп «Юнге велт» солун айтыган. Барым чүк база-ла мыдан кызырдыган кымыр өйү келген деп ол солун демделген. Совет Эвилели улус-

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштерин база дагы кызырарының талакы-биле дыңнадым Вьетамның Демократтык Республикасының хей-нииниң сеткил ханымының болгаш чүтүлүгүчүлүгүңүң бодалы-биле үткээр. Чагай тура соруктуң ол шийтири улустар аразыңга дүшкүрүлүг чоруктарын кошкандыг, күрүндөр аразыңга бүтүрүлүг чоруктуң байдалын тургузар деп Совет Эвилелиниң күчүлө-биле болдунган дээрин «Нан зан» солун бижээн.

Совет Эвилелиниң чаа тайбың базымы тайбыңны быжыгаларың херөөнге улут базым болуп турар болгаш массалыг улут-кашкының чепсектегишкени болгаш ажыгаларың хоругдар дугайында, чепсектегишкениниң кызырар дугайында өк саналдары-биле сырый холбоалыг деп ол-ла солун бижээн. НАТО-нун кол-бол чурттары — АКШ, Англия болгаш Франция ССРЭ-ниң үлөгерин эдирип, Барым Германияга турар боттарының чепсектиг күштерин кызырарың делегейниң улустары манай турар деп, ол солун түңгөн бижээн.

(СЭТА).

„Совет чазак барынын таланы күрүнелерге үлөгерин көргүзүп турар“

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Будапештиниң келжө үнөр «Эшти Харла» солуну Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң санын кызырар дугайында Совет чазактың шийтирин тайбыңга ынакшылдыг, Совет чазак барынын таланы күрүнелерге үлөгерин көргүзүп турар деп демделген. Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң санын чыгыс талакы кызырарының ол чаа үлөгерин барым чүтүп улут кү-

рүнелерин база шак ындыг чагай бодалдыг базымы ботландырыңча оттурупкан болза, кончуг-ла өк болур ийн деп ол солун бижээн. Ол талакы-биле барым талакы күрүнелерниң өрө-ширели дык улут, чүгө дээр, Вашингтон-даа, Лондон-даа, Париж-даа Совет Чепсектиг Күштерин мурунунда кызырар тургулааныңга ындыг аязымгым хемчегелер-биле ам-даа хармылаваннар.

Албанияның агаар кызыгаарын америк самолеттуң үрээни

ТИРАНА. (СЭТА). Америк реактивтиг шериг самолету — «Т-33» төвирниң шүргөлдөкчи самолету Албанияның күрүне кызыгаарының муруну талакы районунга өк агаар кызыгаарын үрээ болгаш Тиранага улаңыңыңа Перметин, Бельдюр, Берат хоорайларың кырыңга ужудушкунуңарын үргүчүлөш турган деп Тиранадан дыңнаткан.

Албанияның шериг-агаар күштериниң самолеттары албани аэропортта хонар кылдыр америк самолетту албаданкан. Албанияның эрге-хүлөөлөтүлгү органдары чогуур истетелерин чорутуу турар.

Мурнуу Корейниң кезек солдаттарының КУДР-нин талазынча шилчээни

ПХЕНЬЯН. (СЭТА). Корейниң Теп телеграф агентствениң дыңнадымга өзүгаар алмыра, лысыманчы армияның 9 солдаттары човта чаа Корей Улус-Демократтыг Республикасы талазынча шилчип келген.

КУДР-нин корреспондентизи-биле беседамыга ол шериг албаниягаар мынча деп меделгендер, чүг дээр, Мурнуу Корейниң солдаттарының болгаш чоңунуң аразында чүртүүн тайбың каттыжымынчыне илг күчүлө өзүп турар.

Алжирде байдал

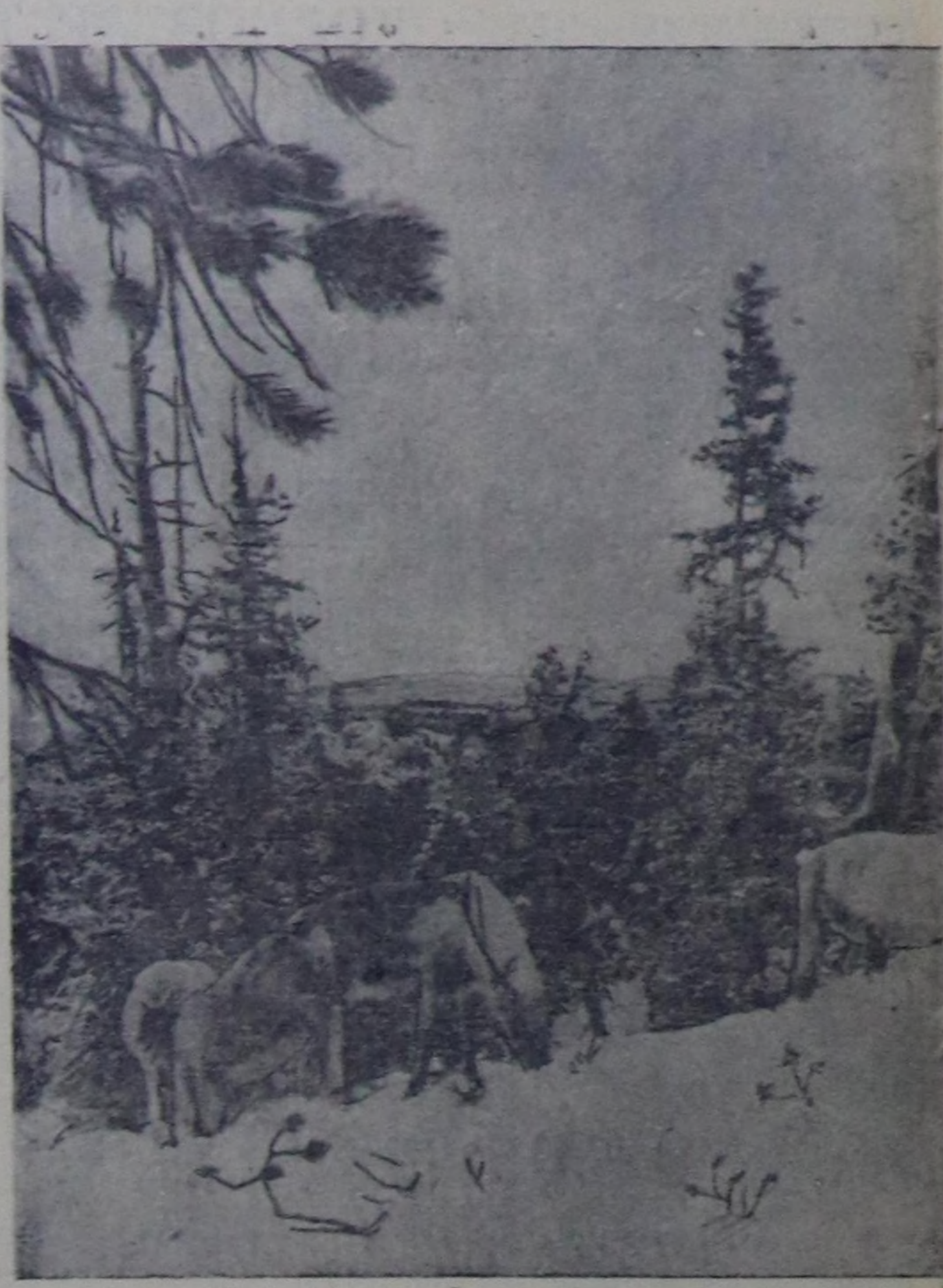
ПАРИЖ. (СЭТА). Парижтин эртен үнөр солунуна Алжирде дайын чорудулганының дугайын дыңнаткан. Эртен хонуктарың дүргүзүндө Алжирниң национал-хостага армиязың ордоттары Француз гарнизоннарга кам-даа хенертен халлашкыныары кылган. Тулчушкунуңар ам-даа үргүчүлөшкөн Салда болгаш Тиарет хоорайларың районунга Француз команддал чери болуңуң шеригериниң камгалал чорудулгаларын деткир даш улар-чүтүлүгү ажыгаар ужура таварышкан.

Француз аждарың илчестеп-сүрүп турарының дугайын солуннар база дыңнаткан. Мракта-ла долу аяк меделээр өзүгаар алмыра, 1957 чылдың дүргүзүндө полицейга үлөлдөргө түңгөнүң да чүгө Метрополига бейи 4819 солгү-африкаларын туруп хоругдаан, оларның дык хейиу сөөлдөк барып Франциядан үндүр шөлүшкөн.

Америк чажыркыч бодуктерин төлөөлөкчиси чепсектегишкениниң дүжүрүниң дугайын аскы чарыкыме алжырып турарок, АКШ-та дайын чепсектерин овалаландыр эидере бодуруп турары чачым болган.

А. Зубовтун чурал ЧУРУУ.

Тере-Халдун тайгаларында. Фото-этиод В. Лукоткуу.

Школаның интернадында

Бай-Тайга районда Бай-Тал чеди чыл школазының интернады багай аяк ажылдап турар. Оң эргелечкин эш Тови-оол, мыда кижилдиги башкы эш Тархев олар организацы болгаш өөредиге кижилдиге ажылды өк тургускан.

Күрүнең долу хандырылганы-биле интернатта бежен хире уруглар чүртүп турар. Интернаттың иштик дөргөлери көрүштүг болгаш арыг-шевер. Столоузында аш-чөк мурамылары тургустуңган.

Х. КАРА-ООЛ.

Каа-Хемге школачыларын каникулду организацы эрткен

БАЙЫРЛЫГ УТУЛУГАЛАРЫНЫҢ ХҮННЕРИ

Чаа, 1958 чылдың бүдүтүлгө-ле школар бүрүлүгө өлкөлөрүн организацылап турган. Келжөөр Сарыг-Сеп ортумак школазыга (директору эш Антонов), Ильяның болгаш Федоровның 7 чыл школарыны (директорлары Кржяев биле Шимова) кончуг солун эрткелден. Ол школарының коллективтериниң концерттерин ала-нелер болгаш аалчылар улут сонургал-биле көргөндөр. Уруглар «Соок-прейни» өөрүшкүчү-биле үтүп: «Соок-прей аалдан келген. Солун белек чүктөп келген...» дилип, шүдүктөп, өк-биле калы танчылап, мылажым, хөлгөн турганнар.

ЭКСКУРСИЯЛАР

Сарыг-Сеп ортумак школазының өөреникчелери каникул хунеринде «Октябрь 14 чылы» колхозка, Сарыг-Сеп МТС-ке боду-биле барып чороннар. Интернатта уруглар коллективти-биле кинолар көргөндөр. Сизимниң мыл ажыл-агый черинде школары өөреникчелери мыл белеткелчилеринге баргаш, мыда ажылдык механизастааны-биле танышканнар. Ол мыкаш экскурсиялар өске-даа школазарга бооп тургулаан.

БАШНЫЛАР ХУНУ

Январьның эгезинде районо башкылар хунун эрттерген. Аңа районунд бүгү школарында, мыракы Тере-Халдун шунту 100 ажыг башкылар кириш-

венер. СЭП райкомунун секретары эш Москаленко башкыларга коммунист болгаш ажылчын партияларың төлөөлөкчилериниң Ченгел хурадының ажылдык түңвөдөрүн дугайында илгелдеди кылган.

Оон аңада башкылар районо эргелечкин эш Непковтун школарда өөредилгени баштайгы чартык чылында түңвөдөрүн дугайында меделдеди биза кылган. Сарыг-Сеп ортумак школазының өөредиге эргелечкин эш Поликов, Меделдева 7 чыл школазының директору эш Фомина, Бүрен-Алсында школа башкымы эш Бадарчи болгаш өскелер-да районга болгаш башкылар коллективтеринге боттарының күчүлөдөр чугаалааннар.

Хунуң киржикчилери СЭП Кымыл хооронунуң секретору эш Лешениниң «Делегей байдалың дугайында» лекциямы улут сонургал-биле дыңнашкан. Бөжөңниң түңвөлинде башкылар боттарының күжү-биле концерт база тургусканнар. Башкылар Скромни, Гудкова, Бондарева, Дмитрива оларын мылажым көрүчүлөр улуу-биле сонурганнар. Иляның «Олар төрөөн чүрт даш тулушканы» деп Михаил Шолоховтун романында үндүлүч Евгений Орловтун поэманы дык солун болган.

С. ТАМБА.

Редикторнун оралачымы Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

К. Маркс биле Ф. Энгельстин чогаалдарын Венгрияда парлар үндүргөнү

БУДАПЕШТ. (СЭТА). К. Маркстың болгаш Ф. Энгельстин чогаалдарын «Юшту» деп ном үндүрер чер 30 номкар кылдыр парлар киришкен. Баштайгы ном чаа парлаттыган.

Он чылдарда Чехословакияның чедииншикнери

ПРАГА. (СЭТА). 1948 чылда чаа амдырал тургузушкунуңа, шалтыктарын оралдыган реакцияга чехословак улус шийтирилг өйтүр шакымының берген.

Оон бээр эртен он чылдарың дүргүзүндө Чехословакия социалист тургузушкунуң ортуңга, бодунуң эконоом-казымың болгаш културалыңың келжөөдөңне улут чедииншиктерин чедип алган. Ов-он чаа улут бүдүрүлгелерин тутува, чүс-чүс бүдүрүлгелерин чартакан болгаш калбарган. Амгы үеде 1948 чылдыңга бодура каңым ийн катан хейиу эдилдирип, хөмүр дашты бүдүн чартык ажыг катан хейиу тил, электротехникамы ийн ажыг катан хейиу бүдүрүп турар. Ставоктарың болгаш завод дөргөлөрүн, чик болгаш чүкө автомобильдерин, көздө ажыл-агый машиналарың, туугу материалдарын, калбак херегелдиг үлөлдүр барынарын бүдүрерин көрдүдөн. Улустур продукциямың чык бүдүргөн немей өздүдөн ам 10 хуу болуп турар.

Европаның үлөлдүр талакы-биле бедик хөгжүлгөң тургустарың бирөөл болур Чехословакияда көздө ажыл-агыйның социалист чарыгымы дүрген темпидер-биле чоруп турар. Көздө социалист сектор бүгү ажылдап алып черини 64 ажыг хузуун ээлеп турар.

Чоңуң амдырал денгели дык бедөөн. Улус азымың денгели аяктып турар бүгү-де кижилерниң ортумак ажыл төлөвлери амгы үеде айда 1200 крон ашса ажып турар, мычазарга 1948 чылда 719 крон болуп турган. Боттут ажыл төлөвлери өк-даа бедөөн. Калбак херегелдиг барынарыңа үрметтен салдылар өртектер 10 чылдарың дүргүзүндө кам-даа удаа чигенер. Чоңуң медицина хандырылганы өшкөздөн, социал херегелдерге чоңуң төлөвлөргө көздүдөн. 1948 чылда 1085 кыш пенсиялар ап турган болза, ам 2 миллион ажыг кижин ап, оларын хемчөөдөрү база бедөөн.

Агаарның хенертен болур өскерлишкенини

Бистин чүртүлүгүңүң камдык девискээрлеринде амгы үеде бодуштун сонурганчы болушкунуңары болуп турар. Хөлөөк соок турган болза, хенертен чымың-чаа бээр, хар чаап, дүвүлүг хат кадып туруп-туруп, суугулар чашкыныр-даа дүжө бээр, а чамдык черлерде чымың-даа дүшкүлөң болгулаар. Чижөө, Москвага декабрьның 14-түн хунуңде чөзөбү градус сооктуң үезинде (ол дээрме Москвага дык соок) хар чаап турган хенертен ийн градус чедир чылааш, хар чаап тура-ла, суугулар чык апарган соонда, москвачыларың өлшөбаз кылдыр өттүрүп каан болгай. А шала бежээлестик апарганда, база катан соогаш, даразымың хунуңуң эртенинде ол соок он үш градус чедир дыңдаан.

Эң-не солун чүгү чүг дээрме, чамдык черлерге бо кымың күштүг димирөөшкениниң болгулааны ол болуп турар. Ноябрьның илгич чартында Красноярск крайың бистен мырак аяк турар Шумское суурунуң кырыңга димирөөшкени болгулаан. Оң козакында турар Казанцево сууруң кырыңга димирөөшкени онза күштүг-биле чангылаан турган. Мычан демир орук станцияның поездиниң көзүн манай турган кижилер, араак чымырмыктан турар кызаннаштан, кулак уюлталы турар димирөөшкенин сөрт дөш станцияның бажымыңча чаштымын кирер ужура таварышканнар. Ол үеде шут урган чүгө дег чаап келген, хар чүг-даа көздөбөс чүгө апарган. А бо бүтүңү үезинде соок алды градус чедип турган.

Пояр дээрбөзүн мырак мында туруп турар Мурманск хоорайың чурттакчылары декабрь он ийиниң келжөөнүң бодуштун кайтамчытыг болушкунуңуң база херечилери болганнар: араакты шыктыр турар кызаннашкынар дүвүлүг харын өттүр чымырмыктан болгаш димирөөшкениниң дааш-шимөөн хат-шуурганың даажын үе кирип турган. Ол болза, кымың чамдыктың дүжүп турганмы ол.

Совет Эвилелиниң өске-даа девискээрлеринге база-ла кымың димирөөшкенин болгулаан: мындыг болушкунуң Уралова дээр станцияга болгаш Ужгородка болган. Бистер чангык-димирөөшкенин дээрме, мышамсык илг чангык үезинде чашы чашкы болу бээрме, ам болуп деп бодура болгай бис. Мычала-даа атмосферага оошкунуң, харын-даа нуль градустан соок температураларың үезинде бейи мындыг байдал тургустунуң көз болуп болган. Ол чөгүм канчал мычан баары?

Чамдыкты чериң кыры-биле димирөөшкөн дээр, күштүг болгаш калбак девискээри ийн муң километр болгаш өк-даа хере болуп улут хаттар эргилээр болгай. Мынды хаттарың даа ортуңуң үезинде агаарның бажымыңмы дык буудулай бээр. Ол буудулашкымы анаа турда, мөңгүн суундан кылган хемчөөл херекселениң саңазы-биле алмыра 760 миллиметр болур, а ол үеде бажымыңмың хемчөөл — 720—210 миллиметр апар чүгө-дир. Оң чылдагымыңдан долгандыр туруп турар агаар демги циклон дээр хаттын да орту-

зунче чүтүкүр апар, азы тодаргай-биле чугаалаарга, ол чүтүкүшкүн бодунче дык хей хемчөөлүг агаар-хатты килер сөрө бээр. Циклонуң үезинде бүргөт-хаттыг, чаштыг хун болур.

Бо бүтүңү чылдагааны-биле циклон дээр хат кончуг дегем, мырак-улак хемчөөлү болганда, бодунуң төвүңче мыракы Мурнуу чүтүгү чымыг агаарын, а ол мышам соок Сонгу-чүтүгү соогуң-даа килер тырттып келер апар. Мычанга фронт деп адаары, ол хаттын чамдык шугуңуңарың ол изиг, соок агаарлар таварың бээр. Ол үеде соок агаар изиг агаардан тыкшык болгаш аэр болганда, изиг агаарың чорон девискээрин шүргүп киргеш, оңу өрү дүргөн-биле идин үндүрүп туруп бээр. Бедик үе берген чымыг агаар сооп көздө, аңа чорон сугаңгылыг бус чымырмы, көшп келген, өттүр көрдүмөс булут апар. Шак мындыг булуттар чер-чери-биле болуп турар хаттын ууун дургаар хемчөөлү дургаар шөйлү бээр. Мынды хаттын дүргөн чамдыкты дүргөн маңыг поез-биле дег болур. Соок хат бодунуң ортуңга улут харын чадгылыгар.

Дождьлар доңгулай берилгөн харлар агаарга ужуруп турар үезинде бот-боттарыңга үскелээр, үрелер болгаш ол болушкунуң уруңдан агаар электротитанын көздө, кызаннашкымы оон тылпыр.

Ортаакы широталарга кымыңгы үезинде чангык-кызаннашкымын ол бодуң ол беш чылдарың дүргүзүндө бир катан болгулаар. Шак оң болу бээринге: чымыг, тропиктиг агаар-биле Арктиканың соок агаарының илдириңиң таварышкымы

ны эргөжөк чугула болур. А ол таварыга үргүчү, мындыг-ла белен болбас болур: тропик биле Арктика бот-боттарыңдан дык мырак турар болгай. Ол болушкунуңуң бодуларың-биле эң-не мыракы Сонгу чүтө эң-не Мурнуу чүкө чедир агаарың эстетилер мындыг канчаар-даа ажык улут күштүг циклон дээр, демги чугаалаашкымымы мышам мындыг хат эргөжөк чугула берген апар. Мынды байдалды үезинде човта чаа—декабрьде бистин чүртүлүгү чамдык черлеринге димирөөшкенин болгулаан-дыр.

Амгы үезин бо кымыңгы агаарың мылажым чүгүлү чөгүм чүдө дээрин чугаалаарга мындай.

Оң бирги чылдагааны болза, бистин атмосфераның агаар массаларының күштүг-биле солчуп турарында болур. Ол бодунуң ээлчөндө хунуң хереклини улут саядырың түнөлү болур. Хунуң саядырың Сонгу чүтүгү херекденишкенинере болгаш сораналыг шуурганарга, үргүчү-ле болу бээр кызаннашкымынгарга кестүр аяк, харын-даа атмосфераның күштүг хөлжүшкунуңарыңга база болу берилгээр. Бо чымың хунуң саядырың мурундагымыңдан дык бедик болган. Хунуң кырында улут долбаналгач чүтүлө, чаштымыннар, оон аттымыннылар барык хунуң-не болуп тургулаан. Хунуң шак мынды болушкунуңарың эң-не күштүг үез болуп турары тодаргай. Мычанга хунуң ол күштүг илчепкей бедик денгеледе турар чүгө болганда, агаарың үстүңе чугаалаашкымымы мышам мынды болушкунуңары бо кымыңгы дүргүзүндө база болуру чадап чок.

И. КОЛОБКОВ.